

Műltműködtetés

Biztos vagyok benne, hogy Grecsó Krisztián új és minden eddiginél hosszabb regénye nagy és megérdemelt sikert fog aratni meglévő olvasóközönsége soraiban, annak a generációnak pedig, amelynek tagjai csak most ismerkednek az életművel, a könyv kitűnő bevezetést jelent majd az író világába. Juszti mama személy szerint az egyik kedvenc regényhősöm a kortárs irodalomból, ahogy nem tudom megunni a faluszéli kenderáz-tató tavakról, átfolyásokról, szűk csatornákról, nádassal benőtt lápokról vagy a lódombról szóló szűkszavú leírásokat sem, amelyek a maguk célra törő minimalizmusában is mindig az újdonság frissességével hatnak.

Nem kell a szerző minden sorát ismerő rajongónak lenni ahhoz, hogy az új regény olvastán az embert ezeken túlmenően is *déjà vu* egész sora kerítse hatalmába: sok szereplő, helyszín és díszlet mellett olykor egész jelenetek is ismerősek lehetnek az író korábbi könyveiből. Olykor nemcsak ugyanazzal a milióval, hanem ugyanazokkal a beállításokkal, sőt, akár ugyanazokkal a szavakkal is találkozunk, de mégsem mondanám, hogy Grecsó mindig ugyanazt a könyvet írja. Benedek, az elbeszélő apjának nagybátyja és ennek szerelme, a Sadinak becézett Sándor például a *Mellettem elférsz* címmel 2011-ben megjelent regényben főszereplők, az *Apám üzent*-ben viszont éppen csak feltűnnek. Van abban valami kaleidoszkopszerű, ahogy családtörténeteiben az író ugyanazokat a színes

töredékeket bővíti, szűkíti, rendezi új és új mintázatokba: akár egy sajtós „Grecsó-univerzumról” is beszélhetünk, amelyben egyes alakok a szuperhősfilmekhez hasonlóan hol főszereplőként, hol mellékszereplőként, hol szinte csak statisztaként jelennek meg, illetve van olyan is, hogy csupán egy villanásszerű kameóra térnek vissza.

A *Mellettem elférsz* lapjain ismerhetjük meg az elbeszélő hétköznapiaként évekig a falujától távol dolgozó anyai nagyapjának a forradalmi Budapestben töltött napjait, és a házasság férfi Zách Éva iránti szerelmét. Az ötvenhat utáni rendőrségi kihallgatását *A megyek utánad* című, 2014-ben megjelent regény írja le, de Domos tatát ott még csak egy jótékony hivatalos irat húzta ki a csávából, amely szerint ő a forradalom idején végig a falu közelében vágta volna a nádat. Az *Apám üzent* egyik feszültséggel teli, kiváló jelenete szerint viszont az egészet a kihallgatott személy felesége és a kihallgató között felszikkasztó erotikus érdeklődés, majd ezután az éveken át tartó szeretői viszony helyezi egészen más fénytörésbe. És a Grecsó-univerzum e tartományának még mindig nem ez a határa: a kihallgató, a különös nevű Gila Rókus előtörténetét, Révai Józsefhez fűződő kapcsolatát, amelyre az új regény csak futólag utal, a *Valami népi* című, 2022-ben megjelent novelláskötetben ismerhettük meg részletesen. De a szereplőkön kívül az új regényben a korábbi könyveknek már olyan egy-

szerű kellékei is az otthonosság erejével hatnak, mint a Domosék kredencén álló rézmozsár, az elbeszélő szüleinek nappaliját és a hálószobáját elválasztó, semmirekellő harmonikaajtó vagy az ifjú házias Erik (ez az elbeszélő neve) félautomata mosógépe, amely a *Megyek utánad*-beli említése után egy rosszul elsült cipekedéssel épp most nyeri el igazi jelentőségét.

Az apa a *Mellettem elférszben* is fontos szereplő volt – ott is, itt is Ignác a neve –, és számos története ismerős már ebből a korábbi regényből: amikor még gyerekkorában beszökik egy vándorcirkusz táborába, ahol az addig (de csak addig) papnak készülő gyerek megismerkedik egy Barbara nevű keletnémet kislánnyal (a nevet ő mindkét könyvben „Báhbáhá”-nak érti); amikor a ballagás reggelén derül ki, hogy nincs elszavalható verse, úgyhogy az édesanyja vet gyorsan papírra (csomagolópapírra) egyet, amely végül zajos sikert arat; aztán az Ignác által a fiához intézett szexuális felvilágosítás otromba részletei; majd élete vége felé a „csodálatos gyógyulás”, illetve egy kínos összeszólalkozás a paprikabetakarítás közben egy traktorossal.

És az alkoholizmus. A *Mellettem elférszben* is olvashatunk elvonóról, húgyszagról, arról, hogy az apa „a saját ürülékében ül”, de ott még nem Ignác a főszereplő, és az elbeszélő ezeket a kínos részleteket olyan magától értetődő fesztelenséggel adja elő, hogy az olvasó valahogy napirendre tér fölöttük.

Az apa életével, sorsával az új regény vet számot: most a családi történetek nem szélteben vannak felfestve, hanem minden az elbeszélő apja életének alakulásához visz közelebb, akár a múltból, akár idősebb fia – az ön-

magáról is hol egyes szám harmadik személyben író, hol énelbeszélőként megszólaló narrátor – későbbi élete felől közelítve.

A könyv előzékein egy bizonyára az író által hevenyészett családta tálalható: ilyen volt már a *Mellettem elférszben* is, csak ott szépen megrajzolva. A főszereplő családról emlékezetem szerint korábban nem volt kimondva, hogy a Grecsó nevet viseli, bár a *Mellettem elférsz* egyik jelenetében Domos azzal vág fel leendő feleségének, hogy az – ott elhallgatott – családnevének jelentése „görög”. Az új regényből most az is kiderül, hogy honnan tudja: a Szovjetunióban árulta el neki egy félig szerb hadifogolytársa.

Itt tehát a család neve Grecsó, és az Erik nevet viselő elbeszélő is szinte minden releváns életvonatkozásban azonosnak tűnik az íróval. Ez utóbbi egy interjúban el is mondta: ezt a nevet azért adta a hőségnek, mert a saját születése Erik napjára esett. Egy helyen, a 421. oldalon, még maga a könyv is megjelenik a könyvben: „mindössze két rövid részletet publikált az *Apám üzent* címmel készülő regény elejéről, de a családi hatás lehengerlő volt.” Néhány fontos szereplő, aki nem tartozik a családhoz, ugyancsak a valódi nevéen szerepel, ilyen mindenekelőtt Holman Endre, aki rendkívül ígéretesen induló színészi karriert adott fel egy egyébként ugyancsak fényes orvosi pályájáért, hiszen ő volt a könyvben szintén feltűnő Sándor Pál *Herkulesfürdői emlék* című filmjének főszereplője, de ilyen maga Sándor Pál, Maár Gyula, Bródy János, Nádasdy Ádám és Antall József vagy a könyv legjobb rövid karakterszerepében megjelenő Kántor Péter is. (Annál különösebb, hogy a pszichiáter Csernus Imre – igaz, ő

meglehetősen kedvezőtlen színben tűnik fel – nincs a nevének nevezve.)

A regény az apa temetésével kezdődik: még ötvenéves sincs, amikor mély alkoholizmusban leélt rövid élete után, megöszülve és csontsovánnyá fogyva meghal. A viharsarki család, amelybe beleszületik, a korabeli falusi viszonyok között nagynak mondható: öten vannak testvérek, Ignác a két fiú közül a kisebb. Dacos, önféjú, tehetséges, találékony és ambiciózus személyiség – már felnőtt, amikor például egy darabig mindenáron instant kávékat akar házilag előállítani –, a lányok kedvence és sikeres versmondó. Egy ízben a szavalóverseny országos előválogatójáig jut, de azt még épp nem közvetíti a tévé, pedig „a szaválás a kor éneklése, aki bejut a tévébe, az híres lesz, a híres szavalókból színészek lesznek”. Egy évvel fiatalabb falubeli riválisa viszont a következő évben megnyeri az országos döntőt, sőt még egy film főszerepében is feltűnik: ő Holman Endre. Ignác tehát még azzal sem vigasztalhatja magát a kudarca miatt – már ha egy országos előválogatón elvérezni kudarca –, hogy ő végül is elérte, amit egy alföldi parasztfiú elérhet.

Ráadásul általános iskolai osztályfőnöke a hivatalos jellemzésben nem javasolja a gimnáziumi továbbtanulását, pedig ez bizonyára a királyi út lehetett volna ahhoz a kitöréshez, amely végül majd a fiainak fog sikerülni, ráadásul esetükben is a művészet, és nem mondjuk a tudomány, a sport vagy az üzleti élet valamely területén. Van abban valami, hogy Ignác ezt élete tragédiájának tartotta, bár az igazi baj az, hogy nem volt ereje ezen túllépni, például esti tagozaton, munka mellett leérettségizni.

A jó megjelenésű, feltűnő és feltű-

nően is viselkedő sármos fiatalember teherbe ejt egy falubeli lányt, akit a családja tiltakozása ellenére feleségül vesz, gyakorlatilag az őt éppen az abortuszklínikára kísérő édesanyjától ragadva el. Egyébként ezt a történetet is olvashattuk már máshol, de a korábbi novella cselekményének a regényben sajátos szerkezeti helye, szerepe, külön dinamikája lesz. És ez árnyalja azt, amit igen érzékeny, kritikus vonatkozásai ellenére is méltányos bírálatában Krupp József fejtett ki, még a *Mellettem elférsszel* kapcsolatban tizenhárom évvel ezelőtt, a *Holmiban*: „Most is elmondhatjuk azt, amit a kritikusok már többször megfogalmaztak Grecsó műveivel kapcsolatban: a szerzőnek igazán a kisformák állnak a kezére.” Az író most is kisformákból építkezik, és ha a különböző – dédapai, nagyapai, apai és saját – idősíkok közötti váltásokat a magam részéről olykor kissé kimódoltnak érzem is, az egyes nemzedékek katonáskodásának történeteit összefonni kitűnő ötlet. (Grecsó komoly elbeszélői erénye, hogy az olyan történelmi eseményeket, mint a háborúk vagy a forradalom, minden erőlködés vagy pipiskedés nélkül tudja megjeleníteni a regényei terében.)

Krupp szerint Grecsó könyvének „ideális olvasója” „meglehetősen naiv befogadó”, amit azzal magyaráz, hogy a *Mellettem elférsszel* olvastán nem teszi fel a kérdést, hogy „elhihető-e, hogy az énelbeszélő azonos a főhőssel”. Ebből a szempontból az új regény sem mentes az önellentmondástól, mert bizonyos ismereteknek a narrátor nem lehet a birtokában, és ez különösen akkor zavarba ejtő, amikor egyszerre két szereplőjének is belelát a fejébe. A regény szerintem már csak ezért sem illik bele az autofikció manap-

ság kissé ha kell, ha nem emlegetett kategóriájába. Ennek megközelítése ugyanis definíció szerint énközpontú: a főszereplő mintegy felfalja az elbeszélőt, míg Grecsónál a narrátor a regénynek sokszor csak az egyik és egyáltalán nem kitüntetett helyzetben lévő figurája.

A könyv elbeszélője tehát Ignác nagyobbik fia: ő ismertet meg a család előtörténetével, sőt az előtörténettel való megismerkedés bizonyos mozzanataival is, amennyiben a kutatáshoz hivatásos genealógus segítségét is igénybe veszi halott és éppen a regény elején eltemetett édesapja – egyébként már idejekorán józan távolságtartással emlegetett – „üzenetének” értelmezése során. Az apát hagyományos leírások is jellemzik, mintegy kívülről, de nincs hiány a belső jellemzésből sem, amikor is a figura a cselekedetei által körvonalazódik: Grecsó karakterábrázolásainak szemléletességét és a helyszínek festése során megmutatkozó tehetségét már Krupp is dicsérte.

Kár lenne a szövevényes, többgenerációs történetből itt többet elárulni. Érdeemes inkább közelebről szemügyre venni szöveg nyelvi megformálását, hiszen minden cselekményvezetés és karakterábrázolás mellett a regényírás mégis csak nyelvművészet. E tekintetben, a könyv számos telitalálatát látva, másfelől egyes esetleges megoldásai olvastán az az érzésem, hogy Grecsó nem mindig ír a lehetőségei optimumán.

Szeme van arra, hogy a vándorcirkusz dolgozói „fényes, fémszínű talicskával hordják ki” a trágyát, és még jobb, amikor önmagában nem is a megfigyelt dolog az érdekes, hanem a kifejezés teszi azzá. Például amikor arról van szó, hogy egy tanyasi fiú-

nak milyen sokáig tart begyalogolni a falusi templomba misére és hitoktatásra: „Hosszabb a gyaloglás, mint a lelki élet.”

Nagyon jól sikerült a dédnagymama és az első világháborús olasz fronton megvakult dédnagypapa szinte színpadi duettje, amikor is Óze András úgy idézi fel a háborús tapasztalatait, hogy a felesége előre be tudná fejezni minden mondatát, de kalácsütés közben, egy nagy sóhaj után, mégis csak annyit vet oda a férjének: „Inkább menjél el horgászni.” Emlékezetes a két Márta, anya és teherbe esett lánya, valamint Ignác hármásának korábban már említett jelenete, amelynek során a fiatal férfi megakadályozza leendő felesége abortuszát – és kitűnő a történet lezárása is, amelyből megtudhatjuk, hogy később a család különböző, jelen sem volt tagjai mind máshogy mesélik az esetet, míg az ügynek éppen a főszereplője, Márta „semmire sem emlékszik”.

Olykor a mondatok hangzása is különleges, egyszerre természetes és hangfestő: „Patyolatfehér, emberes gúnár slattyog a latyakban”; „az apja a forró palatető alatt, a poros padláson kiáltozik verseket egy nővel”. A könyvben gyakran olvasni jól sikerült hasonlatokat, például egy hatalmas varjúsereg olyan, „mint egy pixeljeire esett viharfelhő”, Budapesten biciklizni: „mintha a tested hamarabb befutna, mint a lelked”, az egyik szereplő pedig úgy csapkod zavartan a karjaival, „mintha túl hosszúra nőttek volna, és most le akarná rázni őket”.

Bár egy interjúban Grecsó maga is számot vet az érzelgősségre, a giccsre való hajlamával, mégis benne maradtak a könyvben olyan mondatok, amelyek már-már Coelho-ra vallanak: „Isten a sors nevű kártyájátékát

nagyban szereti játszani, és ha egyszer eléd dobott egy lapot, újra és újra eléd teszi” vagy: „Az igaz szív csak akkor tudja elviselni a szeretetlenséget, a megaláztatást, ha minduntalan újraéli.” Az, hogy „még a szeszélyes április is a nyarat cirógatta” némi képp édeskés, ezek a metaforák pedig túlságosan is azok: „mintha még nagyobb kanállal adná édes kását az élet”; „a lélek koktéliját már kikeverték, mielőtt egy májusi kedd délelőtt ő megszületett”.

Ígykor a kedélyes szóválasztás tűnik keresettnek: kompánia, bakaélet, csörte, erőpróba (mindkettő szavalóverseny értelemben), és van a könyvben egy kétoldalas rész, amelyben öt ilyen nyelvi közhely sorjázik reflektálatlanul: „egyszer volt Budán kutya vásár”, „olaj a tűzre”, „ezeknek semmi se szent”, „egyszerűen más anyagból gyúrták”, „túl sok mindet söpör szőnyeg alá”.

Szerkesztői és barátai helyében, akiknek segítségéért a könyv – egyik

legjobb könyve – végén köszönetet mond, én kicsit több szerkezeti rafinériát szorgalmaznék, stílusosan pedig a minimalizmusra való erősebb törekvést. Annál is inkább, mert ez egyáltalán nem idegen Grecsótól, hiszen nincs még egy kortárs író, akinek a szereplői beszédesebb némasággal tudnák nézni „a török kakasok viadalát” vagy csak „a tyúkokat”. Úgy érzem, a regénynek az apáról szóló utolsó mondata is kicsit szirupos lett: „Bolondok vagytok ti, létigék, hová rohantok, én még látom őt, ott van, ott teker.” Talán jobb lett volna a – regény elején és végén is felidézett kukoricatörés után – szerencsésen leintett traktorosra vonatkozó, egyébként hasonló értelmű mondatot tenni meg utolsónak: „A traktoros is jókedvű volt, hogy nem kell délután visszajönnie, már minden elmúlt, és mégis még minden létezik.”

Grecsó Krisztián: Apám üzent. Budapest, 2024, Magvető. 684 oldal, 6999 forint.

Csepeli György

Szegény norvég gazdagok

A Gallup nemzetközi közvéleménykutató intézet kutatói összeállítottak egy szociológiai indexet, melyről úgy vélik, hogy alkalmas egy-egy ország boldogságszintjének mérésére. Az index hat összetevőből áll, ezek között ott van az egy főre eső bruttó hazai termék, a társadalmi támogatás, az egészségben eltöltött évek száma, az élet fő dilemmáiban meg tapasztalt szabadságfok, a társa-

dalmi nagylelkűség és a korrupciós szint. Norvégia folyamatosan a legboldogabb országok sorába tartozik, a múlt évben a hetedik helyre került a világ 143 országa között.

A szociológusok által mért boldogságnak azonban kevés köze van az élet mindennapjaiban megélt boldogsághoz, melyet ott találunk az emberi élet alapvető értékei között. A felvilágosodás szellemében szüle-